

Michał Wenklar

Szefowie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego/Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie w latach 1945–1956

Niniejszy artykuł służyć ma przedstawieniu kierowników/szefów Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego/Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP/PUdsBP) w Tarnowie w latach 1945–1956. Podstawą do sporządzenia krótkich not biograficznych były dokumenty z ich aktach osobowych. Poprzez opis pochodzenia, wykształcenia i przebiegu służby, ze szczególnym uwzględnieniem etapu tarnowskiego, autor chce pokazać, kto od 1945 do 1956 r., a więc w okresie największego nasilenia represji w tzw. Polsce Ludowej, kierował pracami Urzędu Bezpieczeństwa (UB) w Tarnowie.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie utworzono wkrótce po zajęciu miasta przez Armię Czerwoną 18 stycznia 1945 r. Jego struktury tworzyli funkcjonariusze przybyli z Rzeszowszczyzny. Terenem działań tej jednostki było miasto Tarnów i powiat tarnowski. Nazwa i struktura tarnowskiego urzędu ewoluowały wraz z reformami UB podejmowanymi na szczeblu centralnym. W grudniu 1954 r. w wyniku zmian struktury organizacyjnej aparatu represji rozwiązano Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) i powołano Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW) oraz Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP).

Na poziomie powiatu w miejsce PUBP utworzono powiatowe urzędy ds. bezpieczeństwa publicznego (PUdsBP)¹. Wynikiem kolejnej zmiany organizacyjnej z listopada 1956 r., związanej z „październikową odwilżą”, było powołanie zamiast urzędów bezpieczeństwa Służby Bezpieczeństwa (SB), włączonej formalnie w struktury Milicji Obywatelskiej (MO). Odtąd na czele SB w powiecie stał zastępca komendanta powiatowego MODOsSB, służbowo podlegający zastępcy komendanta wojewódzkiego MODOsSB. Oprócz PUBP/PUdsBP od stycznia do grudnia 1956 r. istniała w Tarnowie Delegatura nr 13 Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie, która prowadziła kontrolę operacyjną Zakładów Mechanicznych (utworzono ją w miejsce Referatu Wojskowego dla tych zakładów).

¹ Od 1 V 1952 r. oficjalna nazwa to Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Tarnów. Nazwa ta nie była jednak konsekwentnie stosowana, nawet w urzędowych pismach najczęściej pisano PUBP/PUdsBP w Tarnowie lub PUBP/PUdsBP Tarnów.

Struktury

W latach 1945–1956 PUBP/PUdsBP w Tarnowie kierowali kolejno chor./por. Stanisław Kroch (od 13 stycznia 1945 do 15 czerwca 1945 r. kierownik Grupy Operacyjnej na powiat tarnowski organizującej urząd²), ppor. Ludwik Wojtasow (formalnie niezatwierdzony, pełnił obowiązki kierownika od 30 czerwca 1945 do 22 stycznia 1946 r.), kpt. Leon Podworski (formalnie niezatwierdzony, pełnił obowiązki kierownika na przełomie stycznia i lutego 1946 r.), por. Michał Korga (formalnie niezatwierdzony, pełnił obowiązki kierownika od 1 lutego do 15 lipca 1946 r.), por./kpt. Stanisław Strzałka (od 3 sierpnia 1946 do 15 września 1950 r.), ppor./por. Zygmunt Rak (formalnie niezatwierdzony, pełnił obowiązki kierownika od lipca 1950 do końca maja 1951 r.), kpt. Stefan Stawarczyk (od 1 czerwca 1951 do stycznia 1953 r.) oraz por./kpt. Alfred Lipka (od 1 marca 1953 r., kierownik Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie od 1 kwietnia 1955 r., zastępca komendanta powiatowego Milicji Obywatelskiej ds. bezpieczeństwa w Tarnowie od 1 stycznia do 15 kwietnia 1957 r.). Delegaturę nr 13 WUdsBP organizował kpt. Kociołek (autorowi nie udało się dotrzeć do archiwaliów dotyczących kpt. Kociołka, dlatego brak jego noty biograficznej), a od marca 1956 r. do likwidacji jej kierownikiem był kpt. Józef Kłusak (formalnie zatwierdzony 1 czerwca 1956 r.).

Stanisław Kroch – „Osobienno charaszo uswoił agenturnuju rabotu”³

Struktury UB w Tarnowie tworzył Stanisław Kroch. Urodził się on 1 stycznia 1921 r. w Trościańcu (Trostianiec) na Ukrainie w zrusyfikowanej rodzinie polskiego pochodzenia⁴. Siostra Zofia tak pisała o rodzinie w maju 1947 r.: „Nachodziłam się w Rosii do dnia 6 lipca 1945 [...]. Matka moja była polką, ojciec terz. Ja takorz była uwarzana jako polka”⁵ [pisownia oryginalna]. Stanisław Kroch w ankiecie personalnej z 2 marca 1944 r., wypełnionej częściowo po polsku, częściowo po rosyjsku, pisał o sobie: narodowość – Polak, język ojczysty – ukraiński, obywatelstwo – ZSRR. Ojciec Stanisława, Zygmunt Kroch, był agronorem w sowchozach

² Maciej Korcuć, znawca dziejów powojennego podziemia niepodległościowego w Małopolsce, podaje, że organizatorem i pierwszym kierownikiem PUBP w Tarnowie od 18 I 1945 r. był por. Jan Paduch (*Zostańcie wierni tylko Polsce... Niepodległościowe oddziały partyzanckie w Krakowskiem (1944–1947)*, Kraków 2002, s. 119). Funkcję tę jednak sprawował Stanisław Kroch, natomiast Paduch piastował od 18 I do 23 III 1945 r. stanowisko zastępcy kierownika PUBP w Tarnowie (AIPN Kr, 140/23, Rozkazy personalne WUBP Kraków za rok 1945, k. 14; 140/2, Rozkazy personalne b. MBP z lat 1945, 1946, k. 6). Służbę Paducha w Tarnowie pomija zupełnie Mariusz Krzysztofiński, podając jego przebieg służby w artykule *Dziś a nie jutro trzeba atakować wroga. „Szlak bojowy” grupy GL „Iskra” na Rzeszowszczyźnie*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2006, nr 3–4, s. 61, przyp. 7. Również we wcześniejszej publikacji o obsadzie kierowniczej resortu nie ustalono ostatecznie dat sprawowania przez Paducha funkcji w Tarnowie (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944–1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 263).

³ AIPN Kr, 059/121, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Krocha, Charakteristika z 31 VII 1944 r., k. 17.

⁴ *Ibidem*, Awtobiografia z 3 III 1944 r., k. 10; Ankieta z 2 III 1947 r., k. 14; Życiorys z 23 VIII 1944 r., k. 18.

⁵ *Ibidem*, 0154/317, Akta osobowe funkcjonariusza UB Z. Kroch, Wyjasnienia [wyjaśnienie] z 7 V 1947 r., k. 17.

Ukraińskiej Republiki Radzieckiej. Matka, Maria z domu Pokorska, zajmowała się domem.

Stanisław Kroch po ukończeniu w 1938 r. szkoły średniej pracował do maja 1939 r. jako zastępowy Komsomołu we wsi Popowa-Słogody w Buryńskim Rejonie w Okręgu Sumskim. W 1940 r. zdał egzamin na kinomechanika kina dźwiękowego. Następnie pracował w klubie cukrowni im. Marksa, w kurorcie Kaczanowskim (obwód czernihowski) i kinoteatrze w Permie⁶. Jak podawał, we wrześniu 1941 r. powołano go do Armii Czerwonej i skierowano do Wołczańska⁷, a następnie z powrotem do Permu, gdzie w grudniu 1941 r. przydzielono go do 18 strojbatu⁸. Od kwietnia 1942 r. wrócił do pracy w kinie jako starszy kinomechanik. Powołany w maju 1943 r. do 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, służył w Samodzielnej Kompanii Łączności (najprawdopodobniej walczył pod Lenino)⁹.

Od 1 maja do 1 sierpnia 1944 r. Kroch był szkolony na Kursie Oficerskim NKWD w Kujbyszewie, przygotowującym kadry dla tworzonej na wzór sowieckiej polskiej policji politycznej¹⁰. W wystawionej po ukończeniu szkoły charakterystyce naczelnik kursu ppłk Dragunow napisał: „Osobienno charaszo uswoił agenturnuju rabotu. Inicjatiwen. Imiejet dostatocznij żyzniennyj opyt. Priemiernyj w disciplinie. Możet byt' ispożowan na nizowoj rukowodjaszcziej rabotie w kontrrazwiedkie”¹¹ (Szczególnie dobrze opanował pracę agenturalną. Z inicjatywą. Posiada wystarczające doświadczenie życiowe. Szczególnie zdyscyplinowany. Może być wykorzystany na niższym stanowisku kierowniczym w kontrwywiadzie).

W sierpniu 1944 r. Kroch rozpoczął pracę w Urzędzie Bezpieczeństwa. Początkowo pełnił funkcję komendanta Wydziału Gospodarczego, a następnie naczelnika więzienia w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Rzeszowie¹². W styczniu 1945 r. został kierownikiem Grupy Operacyjnej mającej organizować Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Tarnowie.

Po wojnie Kroch sprowadził do Polski swoją sześćdziesięcioletnią matkę oraz siostrę, Zofię. Dzięki jego protekcji Zofia Kroch otrzymała pracę w UB jako szyfrantka. Nie wytrzymała jednak napięć związanych z pracą, nocnymi wezwaniami itp. Od początku lat pięćdziesiątych rozwijała się u niej wyniszczająca psychoza – schizofre-

⁶ W latach 1940–1957 Perm nosił nazwę Mołotow. Tej nazwy używał Stanisław Kroch w życiorysach.

⁷ Prawdopodobnie chodzi o miasto Wotkińsk na Przeduralu.

⁸ Strojbat (stroitielnyj batalion), batalion budowlany, jednostka wojskowa przeznaczona do robót pomocniczych, do której powoływano osoby nienadające się do służby liniowej lub niepewne politycznie, m.in. osoby polskiego pochodzenia.

⁹ Jak podawał, został odznaczony Srebrnym Medalem Zasłużony na Polu Chwały za Lenino, a także Brązowym Krzyżem Zasługi i Odznaką Grunwaldzką (AIPN Kr, 059/121, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Krocha, Ankieta z 24 IX 1946 r., k. 19–24).

¹⁰ M. Korkuć, „Kujbyszewiacy” – awangarda UB, „Arcana” 2002, nr 46–47, s. 74–95.

¹¹ AIPN Kr, 059/121, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Krocha, Charakteristika z 31 VII 1944 r., k. 17.

¹² Szczegółowy przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie*, Kraków 2006, s. 227–228.

Struktury

nia katatoniczna. Orzeczenia specjalnej komisji lekarskiej wykazały wpływ charakteru pracy na przebieg i rozwój choroby¹³.

Stanisław Kroch pracował w Tarnowie do 15 czerwca 1945 r., po czym został oddany do dyspozycji szefa WUBP w Krakowie, a następnie przeniesiony na stanowisko kierownika PUBP w Olkuszu. Od 15 stycznia 1946 r. był kierownikiem sekcji w Wydziale III WUBP w Krakowie. Do Tarnowa miał wrócić jeszcze na początku 1948 r., gdyż 21 lutego mianowano go szefem tarnowskiego PUBP – po decyzji o przeniesieniu dotychczasowego szefa Strzałki do WUBP w Krakowie¹⁴. Po niecałych czterech miesiącach rozkaz dotyczący Strzałki anulowano – w tym czasie Strzałka wciąż przebywał w Tarnowie – i pozostawiono go na dawnym stanowisku. Do WUBP w Krakowie przeniesiono natomiast formalnie Krocha. Warto zaznaczyć, że Kroch zachował wówczas obywatelstwo sowieckie i znajdował się w ewidencji oficerów Armii Sowieckiej pełniących służbę w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego (MBP). Obywatelstwo polskie otrzymał dopiero we wrześniu 1950 r.¹⁵

Nie zachowały się opinie służbowe ani charakterystyki Krocha z okresu pracy w Tarnowie. Późniejsze, podsumowujące jego pracę w resorcie, zawierają same superlatywy. Według nich Kroch jawi się jako idealny pracownik służb bezpieczeństwa, członek partii i kolega¹⁶.

W krakowskich strukturach aparatu represji Stanisław Kroch pozostawał aż do 31 lipca 1975 r., kiedy z powodu wieku i złego stanu zdrowia przeszedł na emeryturę¹⁷.

Ludwik Wojtasow – „nie opanował należycie powierzonego mu odcinka”¹⁸

Ludwik Wojtasow urodził się w 3 lutego 1913 r. w Białej Cerkwi niedaleko Kijowa jako syn Wojciecha i Rozalii ze Świątków¹⁹. Do Polski przyjechał w 1919 r. Wychowywał się w Brzesku, gdzie ukończył siedem klas szkoły powszechnej, a następnie, w wieku 15 lat, został robotnikiem rolnym w majątku Okocim. Zaangażował się w działalność komunizującego Związku Zawodowego Robotników Rolnych, w którym objął stanowisko sekretarza na powiat brzeski i współorganizował strajki, za co w 1937 r. był więziony w Berezie Kartuskiej.

Pod okupacją niemiecką Wojtasow pracował od 1940 r. w tarnowskim młynie jako magazynier. Wykorzystując możliwości, jakie stwarzało miejsce pracy, zaopatrywał w żywność partyzantów Armii Krajowej oraz pomagał – jak podawał w sporządzonym dla PUBP kwestionariuszu – wdowom polskim i polskiemu nauczycielstwu²⁰.

¹³ AIPN Kr, 0154/317, Akta osobowe funkcjonariusza UB Z. Kroch, Orzeczenie komisji lekarskiej z 4 II 1954 r., k. 24.

¹⁴ *Ibidem*, 059/121, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Krocha, Przebieg służby, k. 40.

¹⁵ *Ibidem*, Zawiadomienie dyrektora Departamentu Kadr MBP, k. 30.

¹⁶ *Ibidem*, Opinia służbowa z 20 XI 1972 r., k. 48; Opinia służbowa z 10 X 1975 r., k. 56.

¹⁷ *Ibidem*, k. 50.

¹⁸ *Ibidem*, 0149/153, Akta osobowe funkcjonariusza UB L. Wojtasowa, Odpowiedź KW MO w Krakowie z 6 XII 1972 r. na pytanie I sekretarza KP PZPR w Nowym Targu, k. 4.

¹⁹ *Ibidem*, Kwestionariusz pracowników MBP, k. 32 oraz Życiorys, k. 34.

²⁰ *Ibidem*, Kwestionariusz pracowników MBP, k. 32.

Po zakończeniu wojny wstąpił do Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Brał udział w tworzeniu struktur MO w powiecie tarnowskim, a 21 marca 1945 r. złożył podanie o przyjęcie do pracy w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie²¹. Po ponad miesiącu pracy na podstawie rozkazu z 30 czerwca 1945 r. zaczął pełnić obowiązki kierownika PUBP (formalnie jednak nie był zatwierdzony na tym stanowisku)²². Początkowo przełożeni dobrze oceniali pracę Wojtasowa. Szef WUBP w Krakowie mjr Jan Bielecki²³ w okresowych charakterystykach pisał o nim, że „wykazał wiele energii, inteligencji i zdolności organizatorskiej”²⁴. Po kilku miesiącach pojawiły się jednak informacje o łapówkarstwie i nadużywaniu stanowiska służbowego przez nowego kierownika tarnowskiego PUBP. Jak podawał specjalny raport Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Wojtasow zatrzymywał bezpodstawnie zamożniejszych mieszkańców Tarnowa i za łapówki zwalniał aresztowanych lub przyspieszał bieg ich spraw²⁵. Ponadto zarzucano mu zaniechanie obowiązków służbowych, przyjmowanie do pracy osób z kryminalną przeszłością oraz tolerowanie stosowania przemocy fizycznej podczas przesłuchań – jego podwładny, kierownik Sekcji Śledczej Stanisław Janicki, „bił zatrzymanych, znęcając się nad nimi do tego stopnia, że kładł im palce między drzwi, które następnie przymykał”²⁶. Do tego doszedł zarzut przynależności do AK w charakterze oficera żywnościowego, czego nie ujawnił w dokumentach personalnych.

22 stycznia 1946 r. Wojtasowa aresztowano za łapownictwo i przekraczanie uprawnień. 29 maja 1946 r. trafił do więzienia św. Michała w Krakowie²⁷. Po wyjściu na wolność został formalnie zwolniony ze służby w organach bezpieczeństwa publicznego z dniem 3 września 1946 r.²⁸

²¹ *Ibidem*, Podanie o pracę w PUBP, k. 36.

²² *Ibidem*, Wniosek o przeniesienie na stanowisko kierownika PUBP w Tarnowie z 27 VI 1945 r., k. 28; Pismo Biura Personalnego MBP z 14 VIII 1946 r., k. 25.

²³ Jan Bielecki (właśc. Jan Frey), ur. 10 VIII 1916 r., kierownik WUBP w Krakowie od 4 IV 1945 do 25 VIII 1946 r. Szczegółowy przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 100; Nota biograficzna zob.: H.P. Kosk. *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1, Pruszków 2001, s. 142–143; A. Przewoźnik, *Jan Frey-Bielecki 1916–1994, szef Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1/3.

²⁴ AIPN Kr, 0149/153, Akta osobowe funkcjonariusza UB L. Wojtasowa, k. 29; Charakterystyki, k. 30.

²⁵ *Ibidem*, Raport MBP z 4 V 1946 r. w sprawie ob. L. Wojtasowa, k. 26–27.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, Informacja Wydziału Personalnego WUBP z 21 VIII 1946 r., k. 20. W sprawie wykroczeń popełnianych w trakcie służby w PUBP w Tarnowie przeciwko Wojtasowowi oraz jego byłemu podwładnemu S. Janickiemu i współpracującemu z nimi byłemu sekretarzowi KP PPR M. Czyżowi Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie wszczął postępowanie karne. Zostało ono umorzono postanowieniem WSR z 17 III 1947 r. na podstawie ustawy o amnestii z 22 II 1947 r. (AIPN Kr, 110/1023, Akta sprawy Sr 294/47).

²⁸ AIPN Kr, 0149/153, Akta osobowe funkcjonariusza UB L. Wojtasowa, Odpowiedź KW MO w Krakowie z 30 I 1975 r. na pytanie kierownika referatu ds. działaczy PZPR w Krakowie w sprawie wniosku L. Wojtasowa o umieszczenie w ewidencji działaczy ruchu robotniczego i przyznanie renty specjalnej z tytułu zasług, k. 2.

Struktury

Dokonania Ludwika Wojtasowa lakonicznie podsumowano w opinii Wydziału Kadr KW MO w Krakowie z 1972 r.: „Jak wynika z akt osobowych, ww. nie opanował należycie powierzonego mu odcinka”²⁹.

Leon Podworski – „Nie [...] mordował bez powodu tzw. ludzi niewinnych”³⁰

Na przełomie stycznia i lutego 1946 r. – między aresztowaniem Ludwika Wojtasowa a przybyciem do Tamowa Michała Korgi – funkcję kierownika tamowskiego PUBP sprawował kpt. Leon Podworski. Urodził się on 11 sierpnia 1902 r. w Wadowicach w rolniczej rodzinie Franciszka i Józefy³¹. Po ukończeniu gimnazjum uczęszczał przez dwa lata do szkoły graficznej. Następnie odbył czteroletnią praktykę graficzną. W 1923 r. powołano go do służby wojskowej, którą odbywał w 16 pułku piechoty w Tamowie. W 1924 r. ukończył szkołę podchorążych. W 1927 r. został mianowany podporucznikiem, a w 1933 r. porucznikiem rezerwy. Od 1923 do 1937 r. był kierownikiem Zakładów Graficznych w Krakowie, a od 1937 r. do wybuchu wojny kierował Zakładami Graficznymi w Radomiu³². Od 1925 r. należał do Polskiej Partii Socjalistycznej.

W 1939 r. Podworski został zmobilizowany i walczył na odcinku Radom–Lublin. Ranny, dostał się do niewoli, z której udało mu się zbiec. W czerwcu 1940 r. Niemcy wywieźli go na roboty (do prac leśnych), skąd uciekł w styczniu 1943 r. i udał się do wsi Pantalowice w pow. przeworskim, gdzie ukrywał się pod fałszywym nazwiskiem jako Stanisław Gwiazdowski. W tej wsi był jednym z organizatorów PPR – występował pod pseudonimem „Leszek”. Według oświadczenia jednego z jego ówczesnych towarzyszy Armia Krajowa miała wydać na Podworskiego wyrok śmierci³³. Po wkroczeniu wojsk sowieckich Podworski wstąpił do wojska, skąd skierowano go do pracy w resorcie bezpieczeństwa.

Podanie o pracę w WUBP w Rzeszowie Podworski złożył 21 października 1944 r.³⁴, choć według wysłanego przez ówczesnego kierownika WUBP kpt. Stanisława Imiołka³⁵ wniosku o zatwierdzenie Podworski pracę rozpoczął dzień wcześniej – 20 października³⁶. Oficjalnie na stanowisku oficera śledczego WUBP w Rzeszowie zatwierdzono go z dniem 1 listopada 1944 r.³⁷.

W połowie stycznia 1945 r. wyruszyła z Rzeszowa do zajętego już przez wojska sowieckie Krakowa grupa funkcjonariuszy, którzy mieli budować tam struktury

²⁹ *Ibidem*, Odpowiedź KW MO w Krakowie z 6 XII 1972 r. na pytanie I sekretarza KP PZPR w Nowym Targu, k. 4.

³⁰ Z listu Janiny Podworskiej, żony Leona Podworskiego, do WUBP w Krakowie (AIPN Kr, 110/1155, Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu, k. 84).

³¹ *Ibidem*, 057/1324, Akta osobowe Leona Podworskiego, Życiorys, k. 13.

³² *Ibidem*, Kwestionariusz, k. 14.

³³ *Ibidem*, Zaświadczenie pełnomocnika PKWN ds. reformy rolnej na pow. Przeworsk Tadeusza Szawana, k. 31.

³⁴ *Ibidem*, Podanie o pracę, k. 22.

³⁵ Stanisław Imiołek (właśc. Władysław Śliwa), ur. 12 VIII 1919 r., kierownik WUBP w Rzeszowie od 25 IX 1944 r., a następnie p.o. kierownik WUBP w Krakowie od 13 I 1945 do 4 IV 1945 r. Szczegółowy przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 184.

³⁶ AIPN Kr, 057/1324, Akta osobowe Leona Podworskiego, Pismo kpt. Imiołka z 13 XII 1944 r., k. 34.

³⁷ *Ibidem*, Wniosek z 28 VI 1945 r., k. 19.

aparatu represji. W grupie tej znalazł się Podworski, skierowany do organizowania Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (MUBP)³⁸. Oficjalnie na stanowisku kierownika tego urzędu zatwierdzono go rozkazem z 13 stycznia 1945 r.

Przez trzy miesiące sprawowania tej funkcji Podworski dopuścił się wielu aktów bezprawnego zagarnięcia mienia, poczynając od przejęcia pełnych kosztowności poniemieckich kas pancernych znajdujących się w budynku zajęтым przez MUBP, poprzez wielokrotne bezpodstawne aresztowania dla wymuszenia łapówek, przejmowanie depozytów gotówkowych zatrzymanych osób, wywożenie do rodziny dóbr zebranych w magazynie MUBP, aż po zajęcie mieszkania bogatej krakowskiej rodziny, w tym celu aresztowanej, lecz z braku podstaw do zatrzymania szybko zwolnionej³⁹. Stosował również przemoc fizyczną, zarówno wobec przesłuchiowanych, jak i podwładnych⁴⁰. Jego postępowanie negatywnie ocenili przełożeni i 12 marca 1945 r. Podworskiego przeniesiono na stanowisko starszego oficera śledczego do WUBP w Krakowie⁴¹.

Wkrótce po tym, jak kierownictwo WUBP w Krakowie objął nowy szef, kpt. Jan Bielecki, Podworski otrzymał stanowisko p.o. kierownika nowo utworzonego Wydziału Walki z Bandytyzmem⁴². Pełniąc tę funkcję, przeprowadził wiele operacji przeciwko oddziałom podziemia niepodległościowego, m.in. Józefa Kurasia „Ognia”⁴³, Władysława Fajkowskiego „Śmiałego”⁴⁴ i Jana Nowaka

³⁸ Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu, List L. Podworskiego do Ministra Bezpieczeństwa Publicznego gen. Radkiewicza z 16 I 1946 r., k. 97.

³⁹ Materiały ze śledztwa w sprawie Podworskiego, zawierające m.in. potwierdzające opisane zarzuty zeznania świadków i poszkodowanych, znajdują się w aktach sprawy Sr 436/47 (AIPN Kr, 110/1155, Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu).

⁴⁰ Za nieodpowiednie jego zdaniem wykonanie poleceń Podworski karał podwładnych biciem w twarz oraz karą chłosty – 20 razów gumową pałką (*ibidem*, 110/1155, Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu, Protokoły przesłuchania świadka, k. 24, 44, 60 i in.).

⁴¹ Autorzy opracowania *Twarze krakowskiej bezpieki* w przebiegu służby Podworskiego podają, że przeniesienie ze stanowiska kierownika MUBP na st. oficera śledczego WUBP nastąpiło 19 III 1945 r. Tymczasem jest to jedynie data rozkazu, a przeniesienie odbyło się z datą 12 marca, którą przytacza Podworski w swoich zeznaniach (AIPN Kr, 110/1155, Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu, Protokół przesłuchania L. Podworskiego z 2 X 1945, k. 72) oraz którą potwierdza fakt przejęcia obowiązków kierownika MUBP przez Romana Szachteja 13 III 1945 r. (W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 357).

⁴² Bielecki został kierownikiem WUBP w Krakowie 4 IV 1945 r., a rozkaz mianujący Podworskiego kierownikiem Wydziału WB nosi datę 11 IV 1945 r. (AIPN Kr, 057/1324, Akta osobowe Leona Podworskiego, k. 32).

⁴³ Józef Kuraś (1915–1947) „Orzeł”, „Ogień”, podoficer rezerwy WP, żołnierz Konfederacji Tatrzańskiej i Armii Krajowej, dowódca oddziału Ludowej Straży Bezpieczeństwa i oddziału egzekucyjnego Powiatowej Delegatury Rządu w Nowym Targu, dowódca Zgrupowania Partyzanckiego „Błyskawica”. Biogram zob.: M. Korkuć *Kuraś Józef [w:] Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002, s. 253–257. Zob. także: B. Dereń, *Józef Kuraś „Ogień” partyzant Podhala*, Warszawa 2000; M. Korkuć, *Zostańcie wierni tylko Polsce...*, *op. cit.*, wg indeksu.

⁴⁴ Władysław Fajkowski „Śmiały”, podoficer WP, żołnierz Armii Krajowej, dowódca oddziału partyzanckiego AK w ramach zgrupowania „Kamiennik–Łysina” Obwodu Myślenice AK, dowódca niepodległościowego oddziału zbrojnego działającego do VII/VIII 1945 r. w rejonie Myślenic (M. Korkuć, *Zostańcie wierni tylko Polsce...*, s. 232).

Struktury

„Lwa”⁴⁵. Za działania te otrzymał z jednej strony pochwałę Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i Srebrny Krzyż Zasługi, z drugiej zaś – nakaz wystąpienia ze służby bezpieczeństwa i zaprzestania strzelania do Polaków pod groźbą śmierci podpisany „Polska Walcząca”⁴⁶.

Wówczas prowadzono już śledztwo w sprawie przestępstw Podworskiego, gdy pełnił funkcję kierownika MUBP. Mjr Bielecki zapewniał go, że nowe zasługi w pełni go rehabilitują⁴⁷, ale sam kierownik WUBP został urlopowany 25 sierpnia 1946 r. i nie wrócił już do Krakowa. Na dokończenie śledztwa naciskał Wydział ds. Funkcjonariuszy MBP, tym bardziej że skazano sześciu byłych podwładnych Podworskiego⁴⁸. Na początku stycznia 1946 r. Podworski został wysłany do Tarnowa, oficjalnie pełniąc wciąż funkcję kierownika Wydziału WB w Krakowie. Prawdopodobnie chodziło zarówno o odsunięcie go od WUBP, gdzie Wydział ds. Funkcjonariuszy prowadził przeciwko niemu dochodzenie, jak i o wsparcie w walce z podziemiem tarnowskiego PUBP, pozbawionego kierownictwa wskutek aresztowania Wojtasowa.

Leon Podworski pełnił funkcję kierownika PUBP w Tarnowie ok. miesiąc, na przełomie stycznia i lutego 1946 r.⁴⁹ W tym okresie Wydział V PUBP aresztował członków młodzieżowej organizacji niepodległościowej Związek Obrońców Ojczyzny, w większości uczniów jednego z tarnowskich gimnazjów. Aresztowanych brutalnie przesłuchiwał Podworski, o czym świadczy zapis w „Raporcie bezpieczeństwa” przygotowanym przez tarnowskich działaczy Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”: „Śledztwo prowadził z całą bezwzględnością kpt. Podworski, bijąc uczniów w czasie przesłuchania, by się przyznali, kto był ich d[owód]cą i z kim mieli kontakt. [...] Po śledztwie część aresztowanych zwolniono, niektórzy ze zwolnionych mieli wybite wszystkie zęby”⁵⁰.

⁴⁵ Jan Nowak „Lew”, pochodzący z Krakowa dowódca niepodległościowego oddziału zbrojnego działającego w 1945 r. w powiecie krakowskim (M. Korkuć, *Zostańcie wierni tylko Polsce...*, s. 226; AIPN Kr, 110/1155, Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu, Przeprowadzone akcje przez Wydział WB WUBP Kraków, k. 92).

⁴⁶ *Ibidem*, Upomnienie z 3 IX 1945 r., k. 90.

⁴⁷ *Ibidem*, List L. Podworskiego do Ministra Bezpieczeństwa Publicznego gen. Radkiewicza z 29 XII 1946 r., k. 148.

⁴⁸ *Ibidem*, 057/1324, Akta osobowe Leona Podworskiego, Raport mjr. Sobczaka, naczelnika Wydziału MBP ds. Funkcjonariuszy, z 31 VIII 1945 r., k. 8.

⁴⁹ W aktach personalnych Podworskiego ani w dostępnych publikacjach nie znajdziemy informacji o jego pobycie w Tarnowie. Jednak dwa źródła dają nam pewność, że Podworski sprawował na początku 1946 r. funkcję kierownika PUBP w Tarnowie. Po pierwsze, są to raporty Wydziału V tarnowskiego PUBP, które obok podpisu kierownika wydziału Juliana Świątka są opatrzone podpisem Podworskiego, w miejscu na podpis kierownika urzędu (AIPN Kr, 028/1, t. 12, Sprawozdanie 5-dniowe Wydziału V za okres od dnia 10 I do 15 I [19]46, k. 15). Po drugie, informacja o objęciu przez Podworskiego kierownictwa PUBP w Tarnowie znajduje się w raportach informacyjnych WiN, które posiadało wówczas w tarnowskim UB informatora, Zygmunta Wójcika „Korkociąga”, pełniącego funkcję zastępcy kierownika sekcji WB (AIPN Kr, 07/1856, t. 3, Akta kontrolno-śledcze p-ko W. Kowalowi i M. Kowal, k. 205, Raport Informacyjny WiN za czas od 20 XII 1945 do 19 I 1946; k. 259, Raport bezpieczeństwa WiN za czas od 19 I [19]46 do 19 II br.). Na podstawie powyższych danych można wnioskować, że Podworski pełnił funkcję kierownika PUBP w Tarnowie między 10 I a 6 II 1946 r.

⁵⁰ AIPN Kr, 07/1856, t. 3, Akta kontrolno-śledcze p-ko W. Kowalowi i M. Kowal, k. 259; Raport

Tymczasem toczyło się śledztwo w sprawie samego Podworskiego. Został on wezwany z powrotem do Krakowa. 15 kwietnia 1946 r. zawieszono go w czynnościach służbowych⁵¹, rozkazem z 31 maja 1946 r. zwolniono z resortu⁵², a 10 października 1946 r. aresztowano⁵³. Oprócz zarzutów związanych z pracą w MUBP doszły skierowane z Warszawy oskarżenia o rozstrzeliwanie podejrzanych, zatrzymywanych przez Podworskiego podczas operacji w woj. krakowskim, gdy kierował tamtejszym Wydziałem WB⁵⁴. Sprawy te nie zostały jednak wyjaśnione. Podworskiego wypuszczono z więzienia w marcu 1947 r.⁵⁵ Wojskowy Sąd Rejonowy 10 kwietnia 1947 r. umorzył postępowanie przeciwko niemu na podstawie ustawy o amnestii z 22 lutego 1947 r.⁵⁶.

Michał Korga – „Na zebraniach pracowników kier[ownik] UB stara się im wbić do głowy ideologię PPR”⁵⁷

Michał Korga urodził się 17 kwietnia 1921 r. w Skowierzynie w powiecie tarnobrzesckim⁵⁸. Ukończył siedem klas szkoły powszechnej i rok szkoły spółdzielczej. Od 1936 r. był członkiem Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. W 1942 r. nawiązał kontakt z Armią Krajową, ostatecznie jednak w tym samym roku trafił do Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej, a w 1943 r. wstąpił do sowieckiego oddziału partyzanckiego „Wasilenki” na Lubelszczyźnie. Prowadził działalność wywiadowczą na Rzeszowszczyźnie w grupie wywiadowczej kpt. „Wołodki”. W czasie działalności okupacyjnej używał pseudonimów „Greś” i „Misza”.

26 grudnia 1944 r. Korga wstąpił do resortu bezpieczeństwa i został komendantem PUBP w Tarnobrzegu. 13 stycznia 1945 r. skierowano go do PUBP w Brzesku jako wywiadowcę. 20 kwietnia 1945 r. objął funkcję kierownika tej placówki. Po roku pracy w Brzesku w styczniu 1946 r. Korga został wysłany na II kurs Szkoły

bezpieczeństwa WiN za czas od 19 I [19]46 do 19 II br. Na temat organizacji ZOO oraz jej rozpracowania przez UB zob. *ibidem*, 028/1, t. 12, Sprawozdanie 5-dniowe Wydziału V z 6 II 1946 r., k. 36 oraz M. Żychowska, *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Tarnowskim 1945–1956*, Tarnów 2001.

⁵¹ AIPN Kr, 057/1324, Akta osobowe Leona Podworskiego, Pismo p.o. naczelnika WdsF WUBP Kraków do dyr. Zarządu Personalnego MBP ppłk. Orechwy z 19 IV 1946 r., k. 11.

⁵² *Ibidem*, Wniosek z 3 IV 1946 r., k. 15.

⁵³ *Ibidem*, 110/1155, Akta sprawy karnej p-ko Leonowi Podworskiemu, List L. Podworskiego do Ministra Bezpieczeństwa Publicznego gen. Radkiewicza z 29 XII 1946 r., b.p.

⁵⁴ *Ibidem*, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu z 17 I 1947 r., k. 172.

⁵⁵ *Ibidem*, Postanowienie o uchyleniu aresztu z 21 III 1947 r., k. 177.

⁵⁶ *Ibidem*, Postanowienie WSR z 10 IV 1947 r., k. 179.

⁵⁷ Cytat z opisu funkcjonowania tarnowskiego UB w czasie pełnienia funkcji szefa urzędu przez Korgę, zawartego w raporcie bezpieczeństwa WiN za czas od 19 I 1946 do 19 II 1946 r. (*ibidem*, 07/1856, t. 3, Akta kontrolno-śledcze p-ko W. Kowalowi i M. Kowal, k. 259).

⁵⁸ Na temat M. Korgi zob.: *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, red. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki, Rzeszów 2005. s. 112; *Powiat tarnobrzescki w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki, T. Zych, Tarnobrzeg 2005; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza...*, wg indeksu oraz AIPN, 0327/32, Akta osobowe Michała Korgi.

Struktury

Specjalnej przy WUBP w Krakowie, który ukończył z wynikiem bardzo dobrym, za co uzyskał pochwałę kierownika WUBP mjr. Jana Bieleckiego⁵⁹.

Po szkole, od 1 lutego 1946 do 15 lipca 1946 r., Korga pełnił obowiązki szefa PUBP w Tarnowie⁶⁰. Pierwotnie funkcję tę miał sprawować Bolesław Burza, poprzednio kierownik Sekcji I tarnowskiego PUBP, skierowany na ten sam kurs Szkoły Specjalnej co Korga⁶¹. Burza nie ukończył jednak kursu i stanowisko to przypadło Kordze. W trakcie pełnienia przez Korgę obowiązków szefa PUBP w Tarnowie doszło do likwidacji przez oddział osłony Inspektoratu WiN Tarnów jego zastępcy, Juliana Świątka, który był odpowiedzialny za represje wobec żołnierzy AK, masowe aresztowania oraz rozbięcie organizacji Związek Obrońców Ojczyzny⁶². W Tarnowie Korga, podobnie jak jego poprzednik Podworski, aktywnie współpracował z sowieckim doradcą w PUBP, tzw. sowietnikiem, kpt. Lwem Sobolewem, który również został zlikwidowany przez WiN, ale stało się to dopiero dwa miesiące po opuszczeniu przez Korgę Tarnowa⁶³.

Od 15 lipca 1946 r. Michał Korga pracował w Departamencie V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Przeniesiony do WUBP w Poznaniu 15 listopada 1950 r., sprawował tam funkcję p.o. naczelnika, a następnie naczelnika Wydziału V WUBP. Po ukończeniu kursu aktywu kierowniczego powrócił do MBP. 1 lutego 1953 r. ponownie mianowano go naczelnikiem Wydziału V WUBP w Poznaniu. Od 24 września 1954 r. Korga pełnił obowiązki naczelnika, a następnie formalnie został mianowany naczelnikiem Wydziału III WUBP/WUdsB/KW MO w Warszawie. W 1957 r. uzupełnił wykształcenie – ukończył Liceum Ogólnokształcące dla pracujących. W styczniu 1966 r. mianowano go starszym inspektorem Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Warszawie. Ze służby odszedł 31 lipca 1971 r.

Stanisław Strzałka – „człowiek o wybuchowym charakterze i wulgarnym podejściu do pracowników”⁶⁴

3 sierpnia 1946 r. stanowisko kierownika PUBP w Tarnowie objął dotychczasowy szef PUBP w Żywcu, Stanisław Strzałka. Urodził się on 27 kwietnia 1911 r. we Włocławku, jako syn Mateusza (kowala) i Józefy (służącej)⁶⁵. Od 1922 r., po ukończeniu pięciu klas szkoły powszechnej, rozpoczął pracę w zakładzie powroźniczym,

⁵⁹ AIPN Kr, 140/24, Rozkazy personalne WUBP Kraków 1946, Rozkaz specjalny nr 7 z 31 I 1946 r., k. 19.

⁶⁰ Michał Korga pełnił obowiązki kierownika PUBP w Tarnowie od 1 II 1946 r., natomiast rzeczywiście przyjechał do Tarnowa parę dni później. Co najmniej do 6 II 1946 r. w Tarnowie kierował urzędem Leon Podworski.

⁶¹ AIPN Kr, 07/1856, t. 3, Akta kontrolno-śledcze p-ko W. Kowalowi i M. Kowal, Raport informacyjny WiN za czas od 20 XII 1945 do 19 I 1946 r., k. 205.

⁶² W. Frazik, F. Musiał, *Likwidacja Juliana Świątka i Lwa Sobolewa z PUBP w Tarnowie*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ AIPN Kr, 0/149/113, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Strzałki, Charakterystyka z 2 X 1950 r., k. 80. Na temat S. Strzałki zob. także: F. Musiał, *Szefowie zakopiańskiej bezpieki w latach 1945–1975* [w:] *Drogi do Niepodległości 1944–1989*, Zakopane 2005.

⁶⁵ AIPN Kr, 0/149/113, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Strzałki, Życiorys, k. 9, 10.

Szefowie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa...

aby po śmierci ojca utrzymać siebie i rodzinę. Równolegle uczęszczał wieczorami do Miejskiej Szkoły Zawodowej Doksztalczącej we Włocławku i w 1927 r. uzyskał wykształcenie równe sześciu klasom gimnazjum. Od 1927 r. pracował w Kujawskim Towarzystwie Przemysłowo-Handlowym, początkowo jako goniec, a po roku na stanowisku urzędniczym. W 1928 r. przez parę miesięcy zatrudniony był w Wydziale Technicznym Magistratu, a następnie przy budowie miejskiej elektrowni. Tam związał się z lewicowym ruchem robotniczym. Wstąpił do organizacji młodzieżowej przy Polskiej Partii Socjalistycznej „Lewica” i wkrótce został sekretarzem Komitetu Miejskiego tej partii. W 1928 r. przystąpił również do Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej.

W latach 1929 i 1930 odbywał kilkutygodniowe kary więzienia za udział w nielegalnych manifestacjach komunistycznych. Skazany w wyniku wsypy na cztery lata więzienia, karę odbywał we Włocławku i Płocku. Po wyjściu z więzienia w 1934 r. wstąpił do Komunistycznej Partii Polski i został członkiem jej Komitetu Okręgowego. Skazany ponownie na 4 lata więzienia za drukowanie ulotek KPP, dzięki amnestii wyszedł po dwóch latach w 1936 r. Ponownie aresztowany za drukowanie ulotek, z braku dowodów został wypuszczony po dwóch miesiącach.

W grudniu 1936 r. kolejny raz aresztowano go i wysłano do obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej. Zwolniony po ok. trzech miesiącach, nie odnawiał kontaktów z partią. Wyjechał do Warszawy i do września 1939 r. pracował jako robotnik na budowach. Należał wtedy do Związku Zawodowego Metalowców przy żydowskiej partii socjalistycznej Bund. Jak podawał w oficjalnym życiorysie w momencie wstępowania do UB, po wybuchu wojny wyjechał do Włocławka i ukrywał się tam przez rok, a w lutym 1941 r. przedostał się do rodziny w Kieleckiem i zaczął pracować najpierw przy instalacjach wodociagowych, a potem jako ślusarz w zakładach lotniczych w Mielcu.

W toku postępowania kontrolnego prowadzonego przez Centralną Komisję Kontroli Partyjnej w 1947 r. wykazano jednak, że na początku wojny Strzałka znalazł się na terenach okupowanych przez Armię Czerwoną, w Białymstoku⁶⁶. Tam miał być aresztowany przez NKWD, a po zwolnieniu uciekł z powrotem na teren okupacji niemieckiej. Z pewnością koniec wojny zastał go w Mielcu, gdzie pracował w zakładach lotniczych. 8 września 1944 r. wstąpił do PPR i wkrótce, jako przedwojenny działacz komunistyczny, został przez Komitet Fabryczny partii rekomendowany do pracy w aparacie bezpieczeństwa. Z prośbą o przyjęcie do PUBP w Mielcu wystąpił 11 grudnia 1944 r.

Strzałka przez miesiąc pracował w Mielcu, a od stycznia 1945 r. tworzył struktury bezpieki na Podhalu jako kierownik Grupy Operacyjnej w Nowym Targu i od 1 lutego 1945 r. szef tamtejszego PUBP. 1 października 1945 r. został przeniesiony do PUBP w Miechowie⁶⁷. Następnie przeszedł II Kurs Szkolenia Specjalnego przy WUBP

⁶⁶ *Ibidem*, Wniosek personalny z 18 VII 1950 r., b.p.

⁶⁷ Ze stanowiska szefa PUBP w Nowym Targu Stanisław Strzałka został usunięty za samowolne aresztowanie i przesłuchiwanie starosty nowotarskiego Władysława Skibińskiego, którego podejrzewał o kontakty z podziemiem niepodległościowym i Rządem RP na uchodźstwie. Skibiński, w czasie okupacji powiatowy prezes Stronnictwa Ludowego „Roch” i zastępca powiatowego delegata rządu, był mianowany na stanowisko starosty przez PSL.

Struktury

w Krakowie, przez kilka miesięcy był w tamtejszym urzędzie kierownikiem Wydziału V, a przez lipiec 1946 r. pełnił obowiązki szefa PUBP w Żywcu. Na stanowisko szefa PUBP w Tarnowie Strzałka, w opinii szefa WUBP w Krakowie pracownik „pewny, oddany, o dobrej orientacji politycznej”⁶⁸, został mianowany 3 sierpnia 1946 r.⁶⁹

W pierwszym okresie pełnienia funkcji szefa PUBP w Tarnowie Strzałka wykazywał się dużą aktywnością. Prowadził akcje przeciwko tarnowskim strukturom Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, rozpracowywał działające w powiecie tarnowskim młodzieżowe organizacje niepodległościowe: „Międzymorze” i związany z ruchem harcerskim Związek Młodzieży Zbrojnej⁷⁰. Zachowane relacje aresztowanych działaczy tych organizacji świadczą o okrutnych metodach stosowanych podczas przesłuchań przez funkcjonariuszy kierowanego przez Strzałkę urzędu⁷¹. Strzałka starał się również wpływać na to, aby w sprawach sądowych osób rozpracowywanych przez PUBP zapadały „odpowiednie” wyroki. Jan Polowiec, funkcjonariusz śledczy PUBP w Tarnowie, pisał o przygotowaniach do odbywającej się na sesji wyjazdowej w Tarnowie rozprawy krakowskiego Wojskowego Sądu Rejonowego: „Do rozprawy tej ja przygotowałem ławników, z którymi bezprawnie, lecz na polecenie szefa [Stanisława Strzałki] omówiłem, jak powinny wypaść wyroki, co też czyniłem w innych sprawach WiN-u”⁷².

Strzałka występował do WUBP w Krakowie o równorzędną współpracę przy zwalczaniu niepodległościowego podziemia w powiecie, w czym główną rolę odgrywały dotąd raczej wojewódzkie struktury bezpieczeństwa publicznego⁷³. W urzędowych charakterystykach pisano, że jest nadzwyczaj pracowity i ma duże zdolności kierownicze, choć zwracano również uwagę na szorstki, a nawet brutalny stosunek do podwładnych⁷⁴. Strzałka natomiast narzekał na pracowników – na ich młody wiek, brak dyscypliny, niski poziom fachowy. Chwalił jedynie pracę III Referatu, zajmującego się zwalczaniem podziemia. Niezadowolony był również z konieczności wykonywania prac biurowych: „Dużo czasu zabiera robota papierkowa, która dla pracownika o niskim wykształceniu daje się dobrze we znaki”⁷⁵.

Jakkolwiek za niewłaściwe zachowanie Strzałka został usunięty z Nowego Targu, to „kara” ta była fikcyjna, przesunięto go bowiem na równorzędne stanowisko w Miechowie, a szef WUBP w Krakowie Jan Bielecki pisał o nim po incydencie: „wywiązywał się dobrze ze swoich obowiązków jako kierownik urzędu, zasługując na pozostawienie go na zajmowanym stanowisku” (AIPN Kr, 0/149/113, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Strzałki, Wniosek personalny z 18 X 1945 r., k. 45).

⁶⁸ *Ibidem*, Wniosek personalny z 12 VIII 1950 r., k. 54.

⁶⁹ Szczegółowy przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 353.

⁷⁰ O działalności „Międzymorza” i Związku Młodzieży Zbrojnej zob.: M. Żychowska, *op. cit.*

⁷¹ Relacje cytowane w M. Żychowska, *op. cit.*, s. 102–104.

⁷² AIPN Kr, 0149/391, Akta osobowe funkcjonariusza UB J. Polowca, Odpis oświadczenia z 6 XII 1949 r., k. 22. Zob. też: F. Musiał, *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955)*, Kraków 2005, s. 187, 188.

⁷³ O wkładzie Stanisława Strzałki w likwidację podziemia niepodległościowego zob.: W. Frazik, F. Musiał, *Aparat represji wobec tarnowskich struktur Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1 (5), s. 161–195.

⁷⁴ AIPN Kr, 0/149/113, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Strzałki, Charakterystyka, k. 56.

⁷⁵ *Ibidem*, Ankieta, k. 58, 59.

Szefowie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa...

Przychodząc do pracy w aparacie bezpieczeństwa, Strzałka w rubryce wykształcenie wpisywał pięć oddziałów szkoły powszechnej, pięć oddziałów szkoły zawodowej i specjalne kursy nauki Marksa i Lenina odbyte podczas pobytu w więzieniu. Później starał się jednak podnieść poziom swojego wykształcenia. Oprócz miesięcznego kursu szefów PUBP w Centrum Wyszkolenia MBP odbytego w lipcu 1947 r., przez rok 1948 był słuchaczem kursu korespondencyjnego przy Centralnej Szkole PPR i 1 lipca 1949 r. zdał egzamin z zakresu gimnazjum ogólnokształcącego⁷⁶. W maju 1950 r., po ukończeniu Państwowego Liceum dla Dorosłych w Tarnowie, zdał egzamin maturalny⁷⁷.

Od końca 1947 r. pozycja Strzałki jako szefa PUBP w Tarnowie zaczęła słabnąć, pod znakiem zapytania stała nawet jego dalsza praca w resorcie bezpieczeństwa. Sytuacja ta miała dwie przyczyny. Po pierwsze, w tarnowskim UB trwał konflikt między Strzałką a jego podwładnymi, a po drugie, pojawiły się „kompr-materiały” dotyczące przedwojennej działalności Strzałki.

Za niewłaściwe traktowanie i nieobiektywne ocenianie pracowników Strzałka był karany upomnieniem już pod koniec 1947 r. Pisano, że jest „gburowaty, ordynarny w stosunku do pracowników. Toleruje mieszanie się żony do pracy urzędu, choruje na manię wielkości”⁷⁸. W związku z tym postanowiono rozkazem z 22 stycznia 1948 r. przenieść Strzałkę na stanowisko zastępcy szefa WUBP w Krakowie, gdzie jako doświadczony oficer byłby przydatny w pracy operacyjnej i pozostawałby pod stałą kontrolą zwierzchników⁷⁹. Na jego miejsce miał przyjść opisywany już Stanisław Kroch. Rozkaz o przeniesieniu anulowano 16 czerwca 1948 r. i Strzałka dalej pełnił funkcję szefa tarnowskiego PUBP.

W następnych latach proponowano przenieść Strzałkę na niższe stanowiska – w 1949 r. na naczelnika wydziału w WUBP Kraków⁸⁰, a w 1950 r. na zastępcę naczelnika Wydziału IV WUBP⁸¹. Ministerstwo jednak nie zatwierdzało tych wniosków, najprawdopodobniej na skutek oskarżeń dotyczących przeszłości Strzałki. Z jednej strony WUBP w Krakowie chciał usunąć Strzałkę z Tarnowa, gdzie nie radził sobie z personelem, i przenieść go do Krakowa pod bezpośredni nadzór kierownictwu urzędu. Z drugiej natomiast MBP nie chciało wyznaczać Strzałce nowych zadań, póki Centralna Komisja Kontroli Partyjnej nie zakończy prowadzonego wobec niego postępowania kontrolnego i nie zweryfikuje stawianych mu oskarżeń.

Raport podsumowujący prowadzoną od 1947 r. kontrolę specjalną wykazał, że Strzałka pomijał w dokumentach personalnych istotne fakty ze swojego życia. Zataił, że w Berezie Kartuskiej podpisał deklarację lojalności, dzięki czemu został wcześniej zwolniony. Nie przyznawał się, że przed obecnym małżeństwem był żonaty z Małą Flaumenbaum, która wg opinii świadków została przez jego brutalne traktowanie

⁷⁶ *Ibidem*, Świadcstwo ukończenia kursu korespondencyjnego, k. 22; Świadcstwo egzaminu z zakresu gimnazjum ogólnokształcącego, k. 24.

⁷⁷ *Ibidem*, Świadcstwo dojrzałości liceum ogólnokształcącego, k. 69.

⁷⁸ *Ibidem*, Wyciąg z opinii WKP PPR w Krakowie odnośnie szefów PUBP, k. 68.

⁷⁹ *Ibidem*, Orzeczenie komisji opiniodawczo-wnioskującej MBP, k. 67; Przebieg służby, k. 35.

⁸⁰ *Ibidem*, Orzeczenie komisji opiniodawczo-wnioskującej MBP, k. 67.

⁸¹ *Ibidem*, Wniosek personalny z 13 VI 1950 r., k. 77.

Struktury

doprowadzona do choroby psychicznej. Jak wspomniano, ukrywał fakt przebywania w czasie wojny w Białymstoku, na terenach okupowanych przez ZSRS, i aresztowania przez NKWD. Część działaczy z KPP we Włocławku oskarżała Strzałkę, że w latach 1935–1939 był konfidentem, współpracował z tzw. defą, czyli policyjnym kontrwywiadem, i doprowadził do aresztowania wielu towarzyszy⁸². Były to wystarczające „kompr-materiały”, by usunąć Strzałkę z UB.

W połowie 1950 r. Strzałkę wysłano na urlop. Po jego zakończeniu nie został dopuszczony do pracy i 15 września 1950 r. zwolniono go ze służby w resorcie. Formalnie podawano dwie przyczyny zwolnienia – zatajanie niektórych faktów z przeszłości oraz nieobiektywne ocenianie pracowników i zezwalanie na ingerencje swojej żony w prace urzędu. W WUBP w Krakowie pisano: „Jego stosunek do podwładnego sobie personelu jest niewłaściwy. Jest ordynarny, co zraziło do niego pracowników. [...] Żona kpt. Strzałki podrywa na każdym kroku autorytet swojemu mężowi, jako szefowi urzędu. Wtrąca się do spraw urzędu, ciągle straszy swym mężem. W Lidze Kobiet wprowadza jakieś dyktatorskie metody [...]. Kpt. Strzałka nie ma na to żadnego wpływu, aby skrócić te wybryki żony”⁸³.

W rzeczywistości o zwolnieniu Strzałki zadecydowały rezultaty kontroli specjalnej⁸⁴. Jego pracę w UB podsumowuje ostatnia służbowa charakterystyka z 2 października 1950 r.: „Kpt. Strzałka w czasie pracy w organach bezpieczeństwa dał się poznać jako człowiek o wybuchowym charakterze i wulgarnym podejściu do pracowników. Z powierzonych sobie obowiązków wywiązywał się przeciętnie. Będąc na stanowisku kierowniczym, postępowaniem swym dopuścił się do rozkładu moralnego wśród podległego personelu jednostki. Za fakt poważniejszy oraz za ukrycie danych ze swej przeszłości został zwolniony ze służby bezpieczeństwa”⁸⁵.

Zygmunt Rak – „na poważne zagadnienia tego powiatu nie w zupełności odpowiada”⁸⁶

Po skierowaniu na urlop, a następnie zwolnieniu ze służby kpt. Stanisława Strzałki WUBP w Krakowie długo nie mógł znaleźć kandydata na stanowisko szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie. W końcu zaproponowano na nie Zygmunta Raka. Stan urzędu w momencie obejmowania przezeń stanowiska oddaje następujący cytat: „Sytuacja w PUBP Tarnów przedstawia się wprost katastrofalnie. Na etacie szefa znajduje się kpt. Strzałka, który po urlopie nie został dopuszczony do pracy ze względu na poważne rozdrażnienia między nim a resztą personelu. Zachodzi bowiem obawa możliwych przykrych wypadków. Z-cy szefa nie ma. [...] zaznacza się duży spadek dyscypliny i rozkładu urzędu. Od kilku miesięcy nie byliśmy w stanie znaleźć odpowiedniego kandydata na szefa. Ob. Rak jest czło-

⁸² *Ibidem*, Wniosek personalny z 18 VII 1950 r., k. 72–76.

⁸³ *Ibidem*, Charakterystyka z 5 V 1950 r., k. 77.

⁸⁴ *Ibidem*, Wniosek personalny z 8 IX 1950 r., k. 72.

⁸⁵ *Ibidem*, Charakterystyka z 2 X 1950 r., k. 80.

⁸⁶ *Ibidem*, 058/528, Akta osobowe funkcjonariusza UB Z. Raka, Wniosek personalny z 18 VI 1951 r., k. 61.

wiekim poważnym, umie sobie zbudować autorytet i uważamy, że potrafi opanować sytuację w PUBP Tarnów”⁸⁷.

Zygmunt Rak urodził się 22 grudnia 1922 r. w Czeladzi jako syn Józefa i Marii z Gondzików. Jego ojciec był robotnikiem, angażował się w działalność ruchu robotniczego. Rak ukończył siedem klas szkoły powszechnej. Następnie do 1942 r. był malarzem pokojowym. Od 1937 r. należał do Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego oraz Czerwonego Harcerstwa. W marcu 1942 r. został wywieziony przez Niemców do pracy do Ozimka (niem. Malapane) na Opolszczyźnie, gdzie przebywał do nadejścia Armii Czerwonej w styczniu 1945 r.⁸⁸

Po powrocie do Czeladzi Zygmunt Rak wstąpił do Milicji Obywatelskiej i do Polskiej Partii Robotniczej. Pracował w Komisji Wojewódzkiej PPR w Opolu i w tamtejszym Powiatowym Urzędzie Informacji i Propagandy. Powołany do wojska 23 maja 1945 r., po przeszkoleniu w Szkole Podchorążych w Lublińcu został przydzielony do 5 Kołobrzeskiego Pułku Piechoty, z którym uczestniczył w walkach z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) w okolicach Hrubieszowa i Gorlic oraz „zabezpieczał” wybory w styczniu 1947 r.⁸⁹ Po demobilizacji w sierpniu 1947 r. zgłosił się do pracy w PUBP w Będzinie. Jak napisał w podaniu, chciał pracować w aparacie bezpieczeństwa, by „kontynuować walkę z elementami reakcyjnymi, a zarazem zabezpieczyć ład i porządek w Polsce Ludowej”⁹⁰.

Początkowo Raka skierowano do PUBP w Myślenicach, a po ukończeniu w maju 1948 r. kursu Szkoły Specjalnej przy WUBP w Krakowie został przydzielony do Wydziału Miejskiego WUBP. Od października 1949 do lipca 1950 r. był słuchaczem Rocznej Szkoły Oficerskiej w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie. Po jej ukończeniu z wynikiem bardzo dobrym skierowano go do PUBP w Tarnowie.

Funkcję szefa tarnowskiego PUBP Rak pełnił przez niecały rok – od lipca 1950 do czerwca 1951 r., nie został jednak nigdy oficjalnie zatwierdzony na tym stanowisku. Początkowo decyzję wstrzymano do wyjaśnienia sprawy, jaką Biuro ds. Funkcjonariuszy MBP prowadziło przeciw jego bratu – Józefowi Rakowi, szefowi PUBP w Zabrzcu. Później natomiast okazało się, że Zygmunt Rak nie wypełnia dobrze swojej funkcji i trzeba będzie przenieść go na inne stanowisko⁹¹.

Chociaż w marcu 1951 r. szefostwo WUBP w Krakowie oceniało, że Rak ze swoich obowiązków wywiązuje się należycie⁹², w kwietniu tego roku donoszono, że nie jest w stanie opanować w całości zagadnień powiatu, szczególnie „po linii przemysłu”. Warto tutaj zaznaczyć, że istotną rolę w pracy tarnowskiego PUBP odgrywało rozpracowanie wielkich zakładów przemysłowych – przede wszystkim Zakładów Azotowych

⁸⁷ *Ibidem*, Wniosek personalny z 10 VIII 1950 r., k. 56.

⁸⁸ Do Wydziału ds. Funkcjonariuszy MBP wpłynęło doniesienie, że fabryka, w której pracował w czasie wojny Rak, zajmowała się produkcją pocisków V1. Doniesienie to nie zostało zweryfikowane (*ibidem*, Wniosek personalny z 10 VIII 1950 r., k. 56).

⁸⁹ *Ibidem*, Życiorys, k. 5.

⁹⁰ *Ibidem*, Podanie o pracę, k. 4.

⁹¹ *Ibidem*, Notatka służbowa z 19 IV 1951 r., k. 59.

⁹² *Ibidem*, Wniosek z 12 III 1951 r., k. 58.

Struktury

w Mościcach, ale też Fabryki Celulozy w Niedomicach czy Zakładów Mechanicznych w Tarnowie. W charakterystykach donoszono także, że Rak nie panuje nad swoimi podwładnymi, którzy często go oszukują. Uznano zatem, że najlepszym wyjściem byłoby przeniesienie go na stanowisko szefa PUBP mniejszego, najlepiej rolniczego powiatu⁹³.

1 maja 1951 r. Rak został mianowany szefem PUBP w Bochni. 15 marca 1953 r. przeniesiono go na stanowisko szefa PUBP w Żywcu, a 1 czerwca 1955 r. do WUBP w Krakowie, gdzie doczekał przejścia na emeryturę w 1968 r. Początkowo był funkcjonariuszem Wydziału II i pracował „po linii uciekinierów” – „zabezpieczał” środowisko osób zbiegłych z kraju oraz tych, które odmówiły powrotu z krajów kapitalistycznych, a od 1962 r. pracował w kadrach⁹⁴.

Stefan Stawarczyk – „jako pracownik mogę powiedzieć, że pracę swą nawet pokochałem, bo wiem, że jest ona najskuteczniejszą bronią, którą mogę używać do walki z naszym wrogiem”⁹⁵

Po rocznym kierownictwie Zygmunta Raka, któremu nie udało się uporządkować spraw w objętym po Strzałce PUBP w Tarnowie, skierowano tam doświadczonego i cieszącego się dobrą opinią funkcjonariusza Stefana Stawarczyka. Urodzony 13 sierpnia 1916 r. w Sosnowcu w rodzinie robotniczej, od 1924 r. mieszkał w Byczynie w powiecie chrzanowskim⁹⁶. Tam ukończył siedem klas szkoły powszechnej. Potem pracował jako robotnik budowlany w powiecie chrzanowskim, a w latach 1938–1939 w fabryce metalurgicznej „Henryk Czachowski” w Sosnowcu. W rodzinie żywe były tradycje ruchu robotniczego. Ojciec Jan, górnik, był członkiem Centralnego Związku Górników i PPS. Brat Bolesław spędził trzy miesiące w areszcie w Krakowie za przynależność do KPP. Stefan Stawarczyk w latach trzydziestych był członkiem KPP, Związku Robotników Budowlanych oraz Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego⁹⁷.

W 1939 r. Stawarczyk został powołany do wojska. Kampanię wrześniową odbył w szeregach 12 pp. Wzięty do niewoli pod Lublinem i osadzony w obozie jenieckim w Kielcach, zbiegł stamtąd i wrócił w rodzinne strony, gdzie rozpoczął pracę w kopalni w Jaworznie. Od 1942 r. zaczął nawiązywać w Byczynie kontakty z podziemiem komunistycznym. W życiorysie oświadczał, że zakładał trójki PPR, był aktywnym członkiem AL i wspierał jeden z oddziałów partyzanckich, ale zeznania świadków wskazywały, że podziemna działalność Stawarczyka ograniczała się do prowadzenia dyskusji w gronie osób o komunistycznych przekonaniach, bez tworzenia struktur, przybierania pseudonimów czy składania przysięgi⁹⁸.

⁹³ *Ibidem*, Wniosek z 25 IV 1951, k. 61; Charakterystyka z 11 VI 1951 r., k. 62.

⁹⁴ *Ibidem*, Przebieg służby, k. 43, 44.

⁹⁵ *Ibidem*, 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Pismo S. Stawarczyka z 7 VIII 1947 r., k. 119.

⁹⁶ *Ibidem*, Życiorys, k. 27; Ankieta specjalna, k. 12.

⁹⁷ Dokładne daty przynależności do organizacji politycznych są trudne do ustalenia. Stefan Stawarczyk odmienne daty podawał w życiorysie i w ankietach personalnych.

⁹⁸ AIPN Kr, 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Pismo z PUBP Chrzanów z 9 III 1951 r., k. 83.

Szefowie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa...

Po zajęciu powiatu chrzanowskiego przez Armię Czerwoną Stawarczyk wstąpił do Komendy Powiatowej MO w Chrzanowie, a 12 lutego 1945 r. rozpoczął pracę w aparacie bezpieczeństwa na stanowisku referenta w PUBP w Chrzanowie⁹⁹. W marcu został wysłany do Centralnej Szkoły MBP w Łodzi, którą ukończył z wynikiem bardzo dobrym. Następnie miał być skierowany na referenta ds. funkcjonariuszy w WUBP w Krakowie. Nie chciał jednak pracy biurowej, wolał aktywnie działać wśród ludzi i brać udział w pracy operacyjnej. W związku z tym wystosował pismo do Wydziału Personalnego MBP z prośbą o przeznaczenie do pracy w terenie, w którym pisał m.in. „od najmłodszych lat byłem aktywnym działaczem komunistycznym i propagandzistą. Byłem zawsze bardzo ściśle związany z działalnością wśród mas. Posiadam świetną orientację polityczną, wyczuć nastrojów”¹⁰⁰. Wyraźnie określał swoje cele jako funkcjonariusza aparatu bezpieczeństwa: „Jestem młody walcą z naszą reakcją, ciągnie mnie w wir walki z nią i niszczenie tych wszystkich, co z nią współpracują”¹⁰¹.

Do sierpnia 1945 r. Stawarczyk pozostawał w Wydziale Personalnym, a następnie w ramach reorganizacji struktury urzędu objął stanowisko w Sekcji ds. Funkcjonariuszy WUBP w Krakowie. Tam zajmował się już nie tyle sprawami kadrowymi, co pracą śledczą wobec funkcjonariuszy UB. Okazało się jednak, że takie zajęcie również mu nie odpowiada i na własną prośbę został przeniesiony 22 września 1945 r. do sekcji przemysłowej. Kiedy 25 października MBP nakazało mu powrót na poprzednie stanowisko, Stawarczyk wysłał do Warszawy kolejny raport, z prośbą o zgodę na pozostanie w sekcji przemysłowej. Pisał w nim: „Praca śledcza w czterech ścianach, wykonywana w lwiej części w nocy, może spowodować całkowitą ruinę mego zdrowia”¹⁰². Prośba ta, poparta pozytywną oceną Stawarczyka jako oddanego pracownika sekcji przemysłowej, została pozytywnie rozpatrzona i dalej pracował „po linii” ciężkiego przemysłu aż do 1 maja 1948 r.

W ostatnim roku pracy w WUBP w Krakowie Stawarczyk zaczął coraz częściej narzekać na zdrowie. Nie radził sobie również z pracą biurową, jakiej od niego wymagano jako od kierownika Sekcji I Wydziału IV. Uważał, że i dla niego, i dla UB najlepszym wyjściem byłoby przeniesienie go do mniejszej placówki, do Chrzanowa¹⁰³. Prośbę tę poparł w tajnym raporcie naczelnik Wydziału IV, który przyznawał, że Stawarczyk nie jest w stanie wypełniać swoich obowiązków¹⁰⁴. Przeniesiono go jednak nie do Chrzanowa, ale do PUBP w Białej Krakowskiej¹⁰⁵. Tam początkowo dalej zajmował się przemysłem, a po kilku miesiącach zaczął awansować na kolejne stanowiska w kierownictwie i 1 marca 1951 r. został szefem PUBP.

⁹⁹ Szczegółowy opis przebiegu służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 351–352.

¹⁰⁰ AIPN Kr, 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Pismo do Wydziału Personalnego MBP z 16 VI 1945 r., k. 106.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*, Raport z 25 X 1945 r., k. 113.

¹⁰³ *Ibidem*, Raport z 7 VIII 1947 r., k. 119.

¹⁰⁴ *Ibidem*, Raport z 14 VIII 1947 r., k. 120.

¹⁰⁵ Ówczesna Biała Krakowska znajduje się dziś w obrębie Bielska-Białej.

Struktury

Przez dwa miesiące kierowania urzędem w Białej Stawarczyk musiał się wyka-
zać, skoro Wydział Personalny WUBP uznał go za jednego z lepszych szefów powia-
towych urzędów bezpieczeństwa publicznego i wysłał wniosek o przeniesienie na
stanowisko szefa PUBP w Tarnowie¹⁰⁶. Dotychczasowy szef tej placówki, Zygmunt
Rak, nie miał odpowiednich kwalifikacji, by stać na czele tak ważnego ogniwa aparatu
represji w woj. krakowskim.

Stawarczyk został szefem PUBP w Tarnowie 1 czerwca 1951 r. i sprawował tę funk-
cję do 1 marca 1953 r. Wśród znaczących akcji, które inicjował, wymieniał likwidację
niepodległościowego oddziału partyzanckiego Franciszka Solarza „Puszczyka”¹⁰⁷
oraz przestępczej grupy Juliana Kowalskiego¹⁰⁸. Ponadto organizował zabezpieczenie
operacyjne wyborów w 1952 r. oraz ochronę zakładów przemysłowych: Zakładów
Azotowych im. F. Dzierżyńskiego, Fabryki Celulozy w Niedomicach, Zakładów
Mechanicznych¹⁰⁹.

Dalszą karierę w aparacie bezpieczeństwa uniemożliwiły Stawarczykowi kłopoty
ze zdrowiem. Sam doszedł do wniosku, że nie jest w stanie dobrze wypełniać
obowiązków szefa PUBP i prosił o zmianę pracy na nieoperacyjną. Do prośby w tej
sprawie dołączył zaświadczenia o dolegliwościach na tle nerwowym¹¹⁰. Zwierzchnicy
Stawarczyka, pozytywnie oceniający jego przygotowanie do pracy, dostrzegali załamy-
wanie się jego zdrowia. Ppłk Grzegorz Łanin¹¹¹, ówczesny szef WUBP w Krakowie,
pisał o nim: „Pracę zawodową zna dobrze, zagadnienia powiatu ma opanowane.
Inteligentny, dość zdolny, kierowanie całokształtem pracy przychodzi mu dość łatwo.
W pracy opanowany, systematyczny, jego decyzje są zawsze przemyślane. Ostatnio
często choruje. Posiada tendencję do przeniesienia się na pracę nieoperacyjną lub
nawet zwolnienie z aparatu. Na punkcie zdrowia dosyć wrażliwy, wyolbrzymia swoją
chorobę, swym charakterem neurastenika do pewnego stopnia wpływa demobilizująco
na aparat”¹¹².

W styczniu 1953 r. Komitet Wojewódzki PZPR zdecydował o usunięciu
Stawarczyka ze stanowiska szefa Urzędu Bezpieczeństwa w Tarnowie. Na podsta-
wie tej decyzji w marcu tego roku Stawarczyka oddano do dyspozycji szefa WUBP

¹⁰⁶ AIPN Kr, 057/1520 Akta osobowe S. Stawarczyka, Wniosek Wydziału Personalnego WUBP
Kraków z 1 V 1951 r., k. 138.

¹⁰⁷ Franciszek Solarz (1928–1954), „Puszczyk”, „Heniek”, „Zawisza”, członek młodzieżo-
wej organizacji niepodległościowej „Międzymorze” w Tarnowie, dowódca oddziału party-
zanckiego działającego pod egidą NSZ, skazany na karę śmierci i stracony w marcu 1954 r.
(M. Żychowska, *op. cit.*, s. 94–119; F. Musiał, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd
Rejonowy w Krakowie 1946–1955*, Kraków 2005, s. 238).

¹⁰⁸ Julian Kowalski (1929–1954), skazany na karę śmierci za przestępstwa pospolite i stracony we
wrześniu 1954 r. (F. Musiał, *Skazani na karę śmierci...*, s. 146).

¹⁰⁹ AIPN Kr, 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Prośba o odszkodowanie za utratę zdro-
wia w czasie służby w organach Bezp. Publ. z 2 XII 1953 r., k. 176; Notatka z 15 IV 1978 r.
o b. funkcjach Stawarczyka, k. 212; Prośba o zaliczenie podwójnie lat pracy w służbie bezpie-
czeństwa w okresie walki z bandami, k. 204.

¹¹⁰ *Ibidem*, Raport z 2 XII 1952 r., k. 146.

¹¹¹ Grzegorz Łanin, ur. 24 VI 1906 r., szef WUBP w Krakowie od 23 II 1950 do 1 XII 1953.
Szczegółowy przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 255, 256.

¹¹² AIPN Kr, 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Charakterystyka służbowa, k. 143.

w Krakowie. W kwietniu przeniesiono go na stanowisko kierownika Referatu Ochrony w Zakładzie Przemysłu Fosforowego „Bonarka”, a następnie kolejno w Zakładzie Zjednoczenia WYROBÓW GUMOWYCH i w Wytwórni Sygnałów Kolejowych w Krakowie. 6 października 1953 r., po kolejnym orzeczeniu lekarskim, tym razem stwierdzającym zupełną niezdolność do służby w aparacie bezpieczeństwa¹¹³, został zwolniony z pracy.

Stawarczyk pracował później jako kierownik działu kadr w różnych zakładach przemysłowych. W 1958 r. złożył podanie o ponowne przyjęcie do Służby Bezpieczeństwa KW MO w Krakowie, motywując to poprawą stanu zdrowia¹¹⁴. Ze względu na brak średniego wykształcenia – przy zmienionych po „odwilży” wymaganiach formalnych wobec funkcjonariuszy – nie mógł jednak objąć stanowiska oficerskiego i ostatecznie nie podjął pracy w resorcie¹¹⁵.

Alfred Lipka – „cieszy się dużym autorytetem za swoje zawsze pryncypialne stanowisko partyjne i wzorową postawę polityczną komunisty – w każdym okresie”¹¹⁶

Kolejny szef tarnowskiego PUBP Alfred Lipka urodził się 17 marca 1926 r. w Podzamczu w powiecie olkuskim jako syn Józefa i Katarzyny z domu Pniak. Do 13. roku życia uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Ogrodzieńcu, gdzie ukończył pięć klas. Następnie pomagał rodzicom w pracy na wydzierżawionym dwumorgowym gospodarstwie. W 1942 r. żandarmeria niemiecka zabrała go z grupą innych młodych mężczyzn do Arbeitsamtu w Olkuszu w celu skierowania do pracy. Lipka uciekł i ukrywał się w rodzinnej wsi. Chcąc uniknąć poszukiwań, zgłosił się do pracy i przez jakiś czas pracował w firmie budowlanej w Szopienicach (dziś dzielnica Katowic).

Po kilkakrotnym niezgłoszeniu się do pracy Lipka musiał uciekać przed aresztowaniem. Wrócił do Podzamcza i ukrywał się tam do lutego 1944 r., kiedy został zatrzymany i osadzony w areszcie w Ogrodzieńcu. Po kolejnej udanej ucieczce znalazł schronienie w domu kobiety ukrywającej równocześnie oficerów Armii Czerwonej. W tym czasie nawiązał również łączność z Armią Ludową i ok. lipca 1944 r. dołączył do oddziału partyzanckiego AL im. Bartosza Głowackiego, pod dowództwem Tadeusza Grochała „Białego”. Brał udział w starciach z oddziałami Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ) pod Włoszczową, za co otrzymał awans na st. kaprała, a także w potyczkach z Niemcami w Lasach Starachowickich i Górach Świętokrzyskich. Po rozbiciu oddziału przy próbie przebicia się przez front wrócił do Podzamcza, gdzie doczekał nadejścia Armii Czerwonej¹¹⁷.

¹¹³ *Ibidem*, Orzeczenie komisji lekarskiej z 18 VI 1953 r., k. 151. Stwierdzono u Stawarczyka ciężką, przewlekłą psychonerwicę wegetatywną.

¹¹⁴ *Ibidem*, Podanie z 10 III 1958 r., k. 48.

¹¹⁵ *Ibidem*, Pismo MBP do KW MO w Krakowie z 21 IV 1958 r., k. 56.

¹¹⁶ AIPN BU, 698/742, Akta osobowe funkcjonariusza UB A. Lipki, cz. 3, Wniosek personalny z 21 II 1970 r., k. 61.

¹¹⁷ *Ibidem*, Życiorys, k. 34.

Struktury

Lipka współorganizował Milicję Obywatelską w Podzamczu, a w marcu 1945 r. wstąpił do UB i został referentem w PUBP w Olkuszu¹¹⁸. Po odbyciu szkolenia w Centralnej Szkole MBP w Łodzi pracował w powiatowych urzędach bezpieczeństwa publicznego w Nowym Targu, Chrzanowie, Białej Krakowskiej, Oświęcimiu i Krakowie. Pracując w Nowym Targu, uczestniczył m.in. w walkach z oddziałem Józefa Kurasia „Ognia”, a w Białej Krakowskiej z oddziałem Henryka Flamego „Bartka”¹¹⁹.

Pierwsze kierownicze stanowisko Lipka objął 1 września 1950 r. – został kierownikiem Sekcji 4 Wydziału III WUBP w Krakowie. Trudności w wykonywaniu wynikających z awansu nowych obowiązków skłoniły go do ubiegania się o przeniesienie na niższe stanowisko, co uzasadniał „brakiem dostatecznych znajomości pracy na szczeblu wojewódzkim i brakiem umiejętności w kierowaniu podległymi mu pracownikami”¹²⁰. Przełożeni zmotywowali go jednak do pozostania na stanowisku, a we wrześniu 1951 r. wysłali na kurs Rocznej Szkoły Oficerskiej w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie, choć, jak dopisano ręcznie na urzędowej charakterystyce, Lipka „nie rokuje nadziei, aby po szkole mógł zaraz objąć wyższe stanowisko”¹²¹. Szkołę ukończył z wynikiem bardzo dobrym, najlepsze rezultaty osiągnął w przedmiotach zawodowych¹²². Po ukończeniu kursu został wykładowcą katedry zawodowej tej szkoły, nie radził sobie jednak, skarżył się, że uczniowie szybciej niż on opanowują materiał, że nie jest w stanie zrozumieć materiałów pomocowych i prosił o przywrócenie do pracy operacyjnej¹²³. W związku z tym 30 listopada 1952 r. Lipka został przeniesiony do Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie.

Początkowo Lipka pracował jako kierownik Referatu Ochrony Fabryki Celulozy w Niedomicach. 1 marca 1953 r. został mianowany szefem Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Tarnów. Dla lepszego przygotowania do wykonywania tej funkcji przeszedł w marcu 1953 r. Krótkoterminowy Kurs Szefów i Zastępców w Ośrodku Szkoleniowym MBP. Wraz z przekształceniami struktury aparatu bezpieczeństwa Lipka obejmował kolejno stanowiska szefa Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie (od 1 kwietnia 1955 r.) i zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Tarnowie (od 1 stycznia 1957 r.). Za swoją pracę był doceniany przez przełożonych. Komendant wojewódz-

¹¹⁸ Przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *op. cit.*, s. 251–253.

¹¹⁹ Henryk Flame (1918–1947) „Bartek”, lotnik, uczestnik kampanii wrześniowej, internowany na Węgrzech, żołnierz Okręgu Śląskiego AK, dowódca zgrupowania partyzanckiego Śląskiego Okręgu NSZ (*Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939–1947*, red. A. Namysło, T. Kurpierz, Bielsko-Biała 2002, wg indeksu; D. Suchorowska, *Najdłużej stawali opór. Zbrojne podziemie na Podbeskidziu 1945–1950*, Kraków 1993, wg indeksu; J. Żyrek, *Zarys dziejów VII Okręgu Śląsko-Cieszyńskiego NSZ (1945–1947)*, „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne” 1993, wg indeksu; M. Korcuć, *Zostańcie wierni tylko Polsce...*, s. 237, 238.

¹²⁰ AIPN BU, 698/742, Akta osobowe funkcjonariusza UB A. Lipki, cz. 3, Charakterystyka z 19 III 1951 r., b.p.

¹²¹ *Ibidem*, Dopisek ręczny z 14 VIII 1951 r., b.p.

¹²² *Ibidem*, Arkusz słuchacza CW, k. 18, 19.

¹²³ *Ibidem*, Raport z 27 X 1952 r., k. 22.

ki MO w Krakowie M. Nowak¹²⁴ pisał o nim: „Zarówno w Służbie Bezpieczeństwa, jak i Milicji cieszy się dużym autorytetem za swoje zawsze pryncypialne stanowisko partyjne i wzorową postawę polityczną komunisty – w każdym okresie. [...] Z charakteru opanowany, obiektywny w ocenach, szczerzy w stosunkach z ludźmi, a równocześnie dyskretny”¹²⁵.

15 kwietnia 1957 r. Lipka awansował na stanowisko komendanta miasta i powiatu MO w Tarnowie. Dostrzegano jednak w jego działaniach pewne braki wynikające z niezajomości pracy milicyjnej. Ponadto popadł w konflikt z Egzekutywą KW PZPR w Krakowie¹²⁶. W związku z tym postanowiono usunąć go z województwa krakowskiego i wysłano do Dwuletniej Szkoły Oficerskiej MSW w Szczytnie.

Po ukończeniu szkoły w lipcu 1960 r. (co nie przyszło łatwo – musiał powtarzać zakres klasy VIII szkoły średniej) Lipka awansował w aparacie bezpieczeństwa woj. krakowskiego – do stopnia podpułkownika MO. Najpierw został komendantem powiatowym MO w Krakowie, a od marca 1962 r. wrócił do pracy w pionie bezpieczeństwa, zajmując różne stanowiska w Służbie Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Krakowie. Ostatnią funkcją, jaką pełnił, było stanowisko dowódcy ZOMO ds. polityczno-wychowawczych KW MO w Krakowie.

Z resortu odszedł 30 kwietnia 1972 r., częściowo z powodu stanu zdrowia i wieku uprawniającego do emerytury, a częściowo z powodu konfliktu z przewodniczącym Rady Narodowej w Ogrodzieńcu¹²⁷. W aparacie bezpieczeństwa i milicji przepracował 27 lat.

Józef Kłusak – „nie instruował podległych sobie pracowników o sposobie właściwego przesłuchiwania”¹²⁸

Józef Kłusak urodził się 3 sierpnia 1922 r. we wsi Wieprz w powiecie żywieckim¹²⁹. Po ukończeniu siedmiu klas szkoły powszechnej pracował do wybuchu wojny w gospodarstwie rodziców. 17 marca 1940 r. został wywieziony na roboty do Niemiec¹³⁰. Po zajęciu przez Armię Czerwoną terenów, na których pracował, wrócił w kwietniu 1945 r. do domu rodzinnego. Po miesiącu wyjechał na ziemie odzyskane do Baborowa w po-

¹²⁴ Mieczysław Nowak, ur. 2 VII 1923 r., komendant wojewódzki MO w Krakowie od 1 X 1965 do 15 IX 1972; Szczegółowy przebieg służby zob.: W. Frazik, F. Musiał, M. Szytma, *op. cit.*, s. 289, 290.

¹²⁵ AIPN BU, 698/742, Akta osobowe funkcjonariusza UB A. Lipki, cz. 3, Wniosek personalny z 21 II 1970 r., k. 61.

¹²⁶ *Ibidem*, Wniosek personalny z 25 IX 1958 r., k. 32.

¹²⁷ *Ibidem*, Wniosek personalny z 17 XII 1971 r., k. 64.

¹²⁸ *Ibidem*, 059/29, Akta osobowe funkcjonariusza UB J. Kłusaka, cz. 2, Raport z 6 X 1952 r. w sprawie funkcjonariuszy PUBP w Tarnowie podejrzanych o stosowanie przymusu fizycznego, k. 35.

¹²⁹ *Ibidem*, cz. 1, Życiorys, k. 2.

¹³⁰ Trudno określić, w jakiej dokładnie miejscowości przebywał Kłusak na robotach. Jak podaje, został wywieziony do miejscowości Gerlachsheim, pol. Goplowice, w powiecie Brieg, pol. Brzeg, na Śląsku Opolskim. Tymczasem niem. Gerlachsheim to dawna nazwa wsi Grabiszyce w powiecie Lubań (niem. Lauban) na Dolnym Śląsku. Natomiast wieś o nazwie Goplowice nie istnieje.

Struktury

wiecie Głębczyce (Kłusak stosuje nazwy Baworów i Głębczyce) na Śląsku Opolskim. Tam wstąpił do MO, gdzie służył do 12 października 1945 r. i brał udział m.in. w likwidacji oddziału SS ukrywającego się w Lasach Raciborskich. Po redukcji etatów MO wrócił do Wieprza i pracował przy załadunku drewna na stacji kolejowej w Żywcu i w wytwórni dachówek. W lutym 1946 r. został członkiem PPR.

Rekomendowany przez partię, 5 maja 1946 r. wstąpił do UB. Po ukończeniu VII Kursu Szkolenia Specjalnego przy WUBP w Krakowie pracował przez dwa lata w PUBP w Żywcu, potem dwa lata w Miechowie i dwa lata w Białej Krakowskiej. W 1949 r. przeszedł miesięczny Kurs Aktywu Powiatowego w Centrum Wyszkolenia MBP w Legionowie. 1 marca 1952 r. mianowano go zastępcą szefa PUBP w Tarnowie¹³¹. W służbowych charakterystykach oceniano Kłusaka pozytywnie, jako dyscyplinowanego i wyrobionego politycznie pracownika. Kilkakrotnie jednak były na niego nakładane kary służbowe: w 1947 r. trzydniowy areszt za niewykonanie rozkazu, w 1948 r. siedmiodniowy areszt ścisły za dopuszczenie do ucieczki aresztantki, w 1950 r. surowa nagana za łapówkę¹³², a w 1952 r. 21 dni aresztu za przyzwalanie na używanie niedozwolonych metod śledczych. Raport dyrektora Biura ds. Funkcjonariuszy MBP wymienia wiele rodzajów przemocy fizycznej stosowanych przez podwładnych Kłusaka – bicie stóp kablem, deptanie butami palców u stóp, bicie laską pośladków, bicie ręką w twarz, kopanie w brzuch¹³³.

Kary nie zachwiały pozycji Kłusaka w aparacie. W 1955 r. był nawet typowany na stanowisko szefa urzędu w Tarnowie, ale nie zgodził się na awans ze względu na stan zdrowia. W związku z reorganizacją struktury UB został przeniesiony na stanowisko zastępcy kierownika PUdsBP w Tarnowie¹³⁴.

W marcu 1956 r. zaczął pełnić obowiązki kierownika działającej od stycznia w miejsce Referatu Wojskowego Delegatury nr 13 WUdsBP przy tarnowskich Zakładach Mechanicznych. Mimo wątpliwości co do stanu zdrowia zatwierdzono go oficjalnie na tym stanowisku 1 czerwca 1956 r.¹³⁵ Po pół roku wskutek reorganizacji zlikwidowano delegaturę. Kłusak nie chciał przejść na inne stanowisko ani do pracy w MO, w związku z czym poprosił o zwolnienie. Formalnie został zwolniony z UB 30 grudnia 1956 r.¹³⁶

Po odejściu z resortu uczęszczał do dwuletniego Technikum Samochodowego w Nowym Sączu, a po jego ukończeniu ponownie zgłosił się do pracy w Służbie Bezpieczeństwa. Został przyjęty i pracował od 21 lutego 1959 r. jako oficer techniki operacyjnej w SB w Tarnowie, a w 1965 r. przeszedł do Wydziału IV SB Komendy Wojewódzkiej MO w Krakowie, gdzie zajmował się rozpracowaniem środowiska tarnowskiej kurii. Ze służby w resorcie zwolniono go 29 kwietnia 1971 r.¹³⁷

¹³¹ AIPN Kr, 059/29, Akta osobowe funkcjonariusza UB J. Kłusaka, cz. 2, Przebieg służby, k. 1.

¹³² W zamian za zignorowanie nielegalnego handlu mięsem przez rzeźnika Kłusak z dwoma funkcjonariuszami UB przyjął po 1000 zł i kilogramie kiełbasy (*ibidem*, cz. 3, Raport z 28 XI 1950 r., k. 22).

¹³³ *Ibidem*, Raport z 6 X 1952 r., k. 32–36.

¹³⁴ *Ibidem*, Wniosek personalny z 5 III 1955 r., k. 39.

¹³⁵ *Ibidem*, Wniosek personalny z 2 III 1956 r., k. 42.

¹³⁶ *Ibidem*, Wniosek personalny z 13 XII 1956 r., k. 44.

¹³⁷ *Ibidem*, Przebieg służby, k. 2–3.

Podsumowanie

Przegląd krótkich biogramów szefów tarnowskiej bezpieki w latach 1945–1956 pozwala nam dostrzec pewne cechy charakterystyczne ludzi tworzących typową obsadę urzędu bezpieczeństwa na poziomie powiatowym w okresie powojennym. Dowiadujemy się, z jakich środowisk Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego rekrutowało kadrę kierowniczą powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego, a następnie w jaki sposób kierowało ich pracą i jak ją nadzorowało.

Podstawy struktury bezpieki w Tarnowie były tworzone przez Stanisława Krocha – sowieckiego oficera polskiego pochodzenia, wychowanego i wykształconego w ZSRS, przygotowanego do pracy w aparacie bezpieczeństwa przez szkołę NKWD w Kujbyszewie. Na jego następców MBP kierowało funkcjonariuszy związanych z przedwojennym ruchem komunistycznym lub robotniczym. Widzimy, że kolejni kierownicy tarnowskiego PUBP do 1956 r. byli przed wojną członkami Komunistycznej Partii Polski albo innych partii robotniczych (PPS, PPS „Lewica”, Bund), lewicowych związków zawodowych lub związanych z lewicą organizacji oświatowo-kulturalnych czy młodzieżowych (Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, Czerwone Harcerstwo). Jedynie dwóch najmłodszych z opisywanych funkcjonariuszy, Alfred Lipka i Józef Kłusak, nie należało w okresie przedwojennym do żadnej organizacji politycznej. Kłusak dopiero po wojnie został członkiem PPR, a Lipka w czasie okupacji wstąpił do Armii Ludowej. Z AL współpracował również Stawarczyk. Członkiem AL, a następnie sowieckiej partyzantki był Korga, Kroch służył w Berlingowskiej I Dywizji Piechoty, Podworski i Rak już po wojnie służyli w Ludowym Wojsku Polskim, tylko Wojtasow w czasie okupacji niemieckiej współpracował z AK, do czego się przed resortem nie przyznawał. Szczególnie cenną rekomendacją do pracy w bezpiece było doświadczenie obozu w Berezie Kartuskiej, czym mogli się „pochwalić” Wojtasow i Strzałka. Wydaje się, że charakterystyczne jest również pochodzenie opisywanych funkcjonariuszy UB. Spośród nich tylko Wojtasow, choć urodzony na Ukrainie, przed wojną związany był z tą częścią Małopolski, gdzie później kierował UB. Natomiast aż trzech, Rak, Stawarczyk i Lipka, pochodziło z Zagłębia, regionu o silnych tradycjach lewicowego ruchu robotniczego.

Wspólną cechą prezentowanych kierowników tarnowskiego PUBP było słabe wykształcenie. Oprócz absolwenta gimnazjum i szkoły graficznej Podworskiego, Krocha, który zdobył w ZSRS wykształcenie średnie zawodowe, oraz Strzałki, który po ukończeniu pięciu klas szkoły powszechnej uczęszczał wieczorowo do Miejskiej Szkoły Zawodowej Doksztalczącej, pozostali w momencie wstępowania do UB posiadali wykształcenie odpowiadające zaledwie kilku klasom szkoły powszechnej. Już w trakcie służby w resorcie Korga, Strzałka i Lipka doksztalcali się w liceach dla dorosłych i zdobyli średnie wykształcenie.

Przygotowanie do pracy w aparacie represji było uzupełniane na kursach organizowanych przez resort. Korga, Strzałka, Rak i Kłusak ukończyli miesięczną Szkołę Specjalną przy WUBP w Krakowie. Stawarczyk i Lipka – Centralną Szkołę MBP w Łodzi, a Strzałka, Rak, Lipka i Kłusak przeszli kursy w Centrum Wyszkolenia

Struktury

MBP im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie. Okazało się jednak, że szkolenia te nie przygotowały wystarczająco funkcjonariuszy pod względem merytorycznym – w przypadku Raka, Strzałki, Stawarczyka i Lipki z ocen przełożonych lub z ich własnych raportów wynika, że brakowało im odpowiedniego wykształcenia do wykonywanej funkcji, szczególnie przy zadaniach wymagających znajomości pracy biurowej¹³⁸.

Okazuje się jednak, że braki merytoryczne nie były przeszkodą w pracy i awansach w resorcie. Charakterystycznym przykładem kariery funkcjonariusza UB jest Lipka – nie najlepiej wywiązujący się z nałożonych obowiązków (zarówno jako kierownik Sekcji 4 Wydziału III WUBP, jak i wykładowca w Centrum Wyszkożenia MBP), popadający w konflikty z partią, a ponoszący konsekwencje jedynie w postaci przenosin na inne stanowisko. Natomiast na dziewięć opisywanych osób cztery musiały odejść z aparatu represji – Wojtasow został wyrzucony za łapówkarstwo i zatajenie współpracy z AK w czasie wojny, Podworski za kradzieże mienia aresztantów, Strzałka w związku z podejrzeniem o współpracę z policyjną „defcą” przed wojną oraz za nieumiejętne kierowanie podległym personelem. Stawarczyk sam poprosił o zwolnienie, nie wytrzymując nerwowo pracy w UB¹³⁹.

Lektura teczek personalnych szefów PUBP w Tarnowie pokazuje również metodę nadzorowania pracowników MBP poprzez prowadzenie postępowań kontrolnych. Zbierano zatem „kompr-materiały” – zeznania świadków, czy to z czasów działalności przedwojennej, czy z okresu okupacji, z którymi konfrontowano podawane przez funkcjonariuszy informacje. W ten sposób dowiedziano się o współpracy Wojtasowa z AK, o licznych zarzutach wobec Strzałki, łącznie z podejrzeniami o współpracę z „defcą”, czy o mniej istotnych, aczkolwiek odnotowanych przez resort faktach, takich jak „pozytywny stosunek do sanacji” teścia Stawarczyka¹⁴⁰.

W dokumentach zebranych w aktach osobowych funkcjonariuszy UB raczej nie znajdziemy dokładnych, bezpośrednich informacji, jakiego rodzaju działalnością zajmował się PUBP w Tarnowie, jakimi metodami była ona wykonywana. Tylko w przypadku Wojtasowa i Kłusaka czytamy wprost o stosowaniu przez ich podwładnych przemocy fizycznej wobec osób aresztowanych. O brutalnym przesłuchiwananiu aresztantów przez Podworskiego dowiadujemy się z raportów WiN. W aktach osobowych pojawiają się natomiast określenia pozwalające wnioskować, w jaki sposób aparat represji utrzymywał nowy, „ludowy” porządek polityczny – walka z „bandami”, zabezpieczenie operacyjne wyborów czy w końcu praca śledcza „w czterech ścianach wykonywana w lwiej części w nocy”¹⁴¹.

¹³⁸ *Ibidem*, 058/528, Akta osobowe funkcjonariusza UB Z. Raka, Wniosek z 25 IV 1951 r., k. 61; Charakterystyka z 11 VI 1951, k. 62; 0/149/113, Akta osobowe funkcjonariusza UB S. Strzałki, Ankieta, k. 58, 59; 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Raport z 7 VIII 1947 r., k. 119; AIPN BU, 698/742, Akta osobowe funkcjonariusza UB A. Lipki, cz. 3, Charakterystyka z 19 III 1951 r., k. 17.

¹³⁹ Popadnięcie funkcjonariusza UB Stanisława Strzałki w chorobę nerwową nie było przypadkiem odosobnionym, jak pokazuje wspomniany przykład Zofii Kroch, siostry Stanisława Krocha.

¹⁴⁰ AIPN Kr, 057/1520, Akta osobowe S. Stawarczyka, Wniosek z kontroli specjalnej, k. 68.

¹⁴¹ *Ibidem*, Raport z 5 X 1945 r., k. 113.